

УДК 351:338 (477)

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.17>

О. Л. Корольчук

orcid.org/0000-0003-3336-3310

кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри соціальної та гуманітарної політики
Національної академії державного управління при Президенті України,
доцент кафедри наук про здоров'я
Ужгородського національного університету

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ Й ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті досліджено безпекові аспекти соціогуманітарної й економічної стабільності як основи формування національної резильєнтності в Україні. Обґрунтовано, що природні й антропогенні стресори сучасного світу різноманітні, але однаково становлять серйозний ризик для росту і стабільності країн і націй. Наголошено на важливості забезпечення соціогуманітарної й економічної стабільності у формуванні резильєнтності нації та країни. Встановлено, що сьогодні до основних негативних факторів життєдіяльності України, котрі пов'язуються із впливом надзвичайних ситуацій, відносять пандемію COVID-19, яка негативно вплинула на усі сфери суспільного життя; військову агресію на сході країни; недосконалість виробничої, соціальної інфраструктури, існування економічних диспропорцій і нестабільності; нескоординовану політику, розрізнені управлінські рішення, непослідовність їх прийняття; неспроможність розвитку багатьох галузей у зв'язку з незавершеністю реформ; складну демографічну ситуацію, погіршення показників здоров'я; збіднення населення і зростання соціальних диспропорцій; зростання відтоку інтелектуального і трудового потенціалу країни тощо. Доведено, що сучасні реалії та стан розвитку України є складними та впливають на зміст та адекватність процесів управління у державі. Модернізація та розвиток механізмів публічного управління є актуальною науковою та практичною проблемою у світі, особливо для країн із перехідною економікою, зокрема для України.

Обґрунтовано, що на тлі актуалізації питань щодо необхідності кращого розуміння потреб інноваційних змін особливої уваги потребує розвиток нових технологій та інструментів, здатних забезпечити національну резильєнтність. Доведено, що резильєнтність на усіх рівнях, від індивідуального до національного та глобального, світового, перестала бути лише конкурентною перевагою та стала нагальною вимогою сучасності.

Із практичного погляду цінність резильєнтності полягає у забезпеченні здатності об'єктів і систем виживати (у широкому значенні) за складних і незвичних умов за надзвичайних ситуацій, функціонуючи за певними принципами та правилами. Розбудова національної резильєнтності дає змогу вистояти з меншими втратами, активно протидіяти та перемагати навіть за умов неможливості подолання усіх наслідків.

Ключові слова: національна резильєнтність, надзвичайні ситуації, безпекові аспекти соціогуманітарної й економічної стабільності.

Постановка проблеми. На сучасному етапі людство зіштовхується із глобальними проблемами, спричиненими економічними, соціальними та політичними кризами, нездатністю міжнародних організацій забезпечити глобальний мир, різноманітними природними та техногенними

катастрофами та поширенням смертельно небезпечних вірусів і бактерій. Глобалізацію часто пов'язують із розповсюдженням бідності, руйнуванням самобутності культури та погіршенням стану навколишнього середовища, оптимізацією оновленої архітектури міжнародних відносин;

гібридизацією надзвичайних ситуацій і непередбачуваністю їх впливу та наслідків. У сучасному світі жодна людина, місто або країна не можуть бути захищені від раптових подій надзвичайного характеру. Повені, землетруси, розповсюдження нових інфекцій, бойові дії, терористичні акти, соціальні заворушення, фінансові катаклізми призводять до масштабних наслідків, майнових збитків, соціальних зривів, втрат життя, здоров'я, погіршення соціального самопочуття людей, нації, країни. З огляду на це важливість забезпечення соціогуманітарної й економічної стабільності у формуванні резильєнтності нації та країни не викликає сумнівів. Сьогодні більше, ніж будь-коли, існує потреба у вирішенні питань збереження і поліпшення життєздатності та перспективного розвитку України, забезпечення соціогуманітарної й економічної стабільності, аби країна була збереженою, а нація могла розвиватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціогуманітарної й економічної стабільності досліджувалися у працях вітчизняних науковців. Зокрема, деякі питання економічної безпеки держави представлені у працях Г. Пастернак-Таранушенко; економічну, соціальну і політичну основи ефективної діяльності органів влади досліджував Д. Олійник; сучасний стан і тенденції розвитку тіньової економіки у посткризовий період вивчав Х. Борусевич.

Мета статті – проаналізувати безпекові аспекти соціогуманітарної й економічної стабільності як основу формування національної резильєнтності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Природні й антропогенні стресори сучасного світу різноманітні, але однаково становлять серйозний ризик для росту і стабільності країн і націй. Спостерігається велика кількість надзвичайних ситуацій, витрат ресурсів і можливостей, відповідно, збільшуються інвестиції у запобігання настанню таких ситуацій і подолання їхніх негативних наслідків.

Як зазначає Т. Запорожець, криза знижує рівень керованості країною, унеможливорює вчасне розв'язання економічних і соціальних проблем, влада втра-

чає довіру громадян, з'являється загроза демократії. Перебіг конфліктів залежить від того, наскільки політична еліта оволоділа мистецтвом антикризового менеджменту. Влада має володіти вмінням не лише виводити суспільство із кризи, а й запобігати виникненню нових, адже ігнорування загроз чи ризиків, небажання визнати їх такими, що реально існують, мають всі шанси у недалекому майбутньому набути катастрофічного, незворотного характеру [1].

Сьогодні до основних негативних факторів життєдіяльності України, які пов'язуються із впливом надзвичайних ситуацій, відносять:

- епідемію COVID-19, що негативно вплинула на усі сфери суспільного життя;
 - недосконалість виробничої, соціальної інфраструктури, існування економічних диспропорцій і нестабільності;
 - дискоординовану політику, розрізнені управлінські рішення та практику;
 - непослідовність прийняття управлінських рішень;
 - неспроможність розвитку багатьох галузей як результат пролонгованих на роки, багаторазово перенаправлених і незавершених реформ;
 - складну демографічну ситуацію, старіння населення, погіршення показників здоров'я і, відповідно, репродукції нації;
 - збіднення населення і зростання соціальних диспропорцій;
 - зростання еміграції інтелектуального і трудового потенціалу країни [2, с. 28].
- Цей перелік не є вичерпним, крім того, наслідки від настання надзвичайних ситуацій обтяжує ведення бойових дій на Сході країни, Операція об'єднаних сил призводить до збільшення навантаження на соціогуманітарну й економічну сферу через:
- появу нових соціально вразливих груп населення (внутрішньо переміщених осіб і учасників ООС, постійного зростання їх кількості та проблем, що потребують оперативного вирішення);
 - руйнування інфраструктури та територій;
 - появу нових проблем зі здоров'ям українців, пов'язаних як із бойовими пораненнями, так і з проблемами психічного здоров'я;

– зростання кількості зловживань і залежностей від алкоголю, наркотиків, асоціальної поведінки, накал соціального клімату, агресивізацію суспільства.

Загальноновизнано, що національна резильєнтність забезпечує здатність продуктивно розвиватися за умов змін і дії стресорів, тому актуальним видається дослідження проблем соціогуманітарної й економічної стабільності у формуванні національної резильєнтності в Україні [3, с. 87].

У цьому зв'язку вважаємо доречним здійснення аналізу підходів до трактування цього терміна у публікаціях українських дослідників, науковців і практиків. Термін «резильєнтність» влучно застосовується у питаннях щодо стійкого розвитку країн і націй, його розглядають у таких векторах:

1) як здатність системи протистояти та відновитися після значних збоїв від дії ризиків і загроз, котрі впливають на функції адаптації, життєздатності або розвитку;

2) як системоутворювальний компонент і фактор, що гарантовано забезпечує здатність підтримати та збільшити життєві параметри та функції системи під дією будь-якого зовнішнього і внутрішнього впливів, на кожній стадії її розвитку [4, с. 7].

Сучасні реалії та стан розвитку України є складними та впливають на зміст та адекватність процесів управління в державі. Модернізація та розвиток механізмів публічного управління є актуальною науковою та практичною проблемою у світі, особливо для країн із перехідною економікою, зокрема для України.

Загальна проблема резильєнтності вивчається та розвивається успішно у різних дисциплінах: інженери оцінюють її з погляду можливостей громади боротися з конкретним типом загрози, наприклад, сейсмічним ризиком; економісти оцінюють її, використовуючи моделі для вимірювання економічних втрат від наслідків настання надзвичайних ситуацій; інші дослідники розробляють показники для кількісної оцінки резильєнтності економічних, соціальних і технологічних компонентів тощо.

Важливо розуміти, що сучасний світ перестав бути стабільним, прогнозова-

ність вже не є його характеристикою, принаймні на довгострокову перспективу, тому вкрай важливим є питання забезпечення не лише розуміння умов життєдіяльності та їх трансформованості, але й розвитку стійкості, витривалості, спроможності, міцності та можливостей розвиватись за будь-яких умов і ситуацій.

На фоні необхідності кращого розуміння потреб інноваційних змін особливої уваги потребує розвиток нових технологій та інструментів, здатних забезпечити національну резильєнтність. Резильєнтність на усіх рівнях, від індивідуального до національного та глобального, світового, перестала бути лише конкурентною перевагою та стала нагальною вимогою сучасності.

Із практичного погляду цінність резильєнтності полягає у забезпеченні здатності об'єктів і систем виживати (у широкому значенні) за складних і незвичних умов за надзвичайних ситуацій, функціонуючи за певними принципами і правилами. Розбудова національної резильєнтності дає змогу вистояти з меншими втратами, активно протидіяти та перемагати навіть за неможливості подолання усіх наслідків від надзвичайної ситуації [5, с. 58].

Під безпековими вимірами застосування резильєнтності розуміємо застосування спеціальних механізмів, що дозволяють локалізувати ризики та загрози, адаптуватися до їхньої дії, зберігати основні цінності/функції. На національному рівні, якщо говоримо про систему суспільних відносин, такі механізми є складнішими та залежать від особливостей розвитку конкретної країни, нації, потребують залучення широкого кола учасників, встановлення між ними стійких організаційних зв'язків [6], адже досягнута синергійність – одна з головних запорук досягнення ефекту протистояння, профілактики, подолання ситуацій надзвичайного та непередбачуваного характеру.

Згадаємо також, що гібридність сучасних впливів надзвичайних ситуацій є особливо небезпечною, оскільки підвищує складність їх виявлення, профілактики та подолання, відповідно, потребує збільшення ресурсовитрат (фінансових, матеріальних, природних, технічних, людських).

Національна резильєнтність забезпечує можливості максимально ефективного

функціонування та створення високого потенціалу перспективного розвитку за сучасних умов. Цей концепт є однаково актуальним як для кожної країни світу, так і для кожної людини зокрема.

Проведення бойових дій на Сході України у відповідь на гібридну загрозу посилює міграційні процеси з виникненням нових соціальних груп, жертв соціальних конфліктів – вимушено переселених осіб та учасників ООС. У контексті соціально-економічних проблем воєнні події призвели до збільшення кількості людей у стані гострого та хронічного стресу та страждань, що також, у свою чергу, суттєво погіршує стан здоров'я й активізує ризиковану поведінку, до збільшення залежностей серед населення – алкоголізму, наркоманії, як наслідок – отруєнь, травматизації, автомобільних аварій. Зростає поляризація суспільства, ймовірність спалахів агресії, злочинності.

Висновки і пропозиції. Із вищезазначеного випливає, що надзвичайні ситуації стимулюють країни до пошуку нових шляхів убезпечення людей від природних та антропогенних катастроф. Питання формування національної резильєнтності набуває дедалі більшого значення для всіх країн, підвищується важливість забезпечення сталого розвитку. Складна передбачуваність і гібридність надзвичайних ситуацій, викликів, загроз, комплексність і неоднозначність їхніх наслідків актуалізують питання забезпечення профілактики, боротьби та, насамперед, підвищення готовності до їх настання зі збереженням можливостей продуктивної життєдіяльності суспільства.

Сутнісними характеристиками національної резильєнтності є визначення балансу між стійкістю та можливостями її забезпечення під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища для прогресивного переходу до більш якісного стану. Як наслідок, залишаються

актуальними безпекові аспекти у розвитку національної резильєнтності як стану, за якого людина, організація, система, суспільство можуть продуктивно функціонувати за будь-яких умов та обставин. Для цього потрібна сприятлива публічна політика, яка вимагає реалізації широкого комплексу суспільних заходів і створення середовища, сприятливого для формування механізмів національної резильєнтності, та яка є однією з головних умов забезпечення соціогуманітарної й економічної стабільності.

Список використаної літератури:

1. Запорожець Т.В. Нестабільність українського суспільства в умовах глобалізації: проблеми та сучасний стан. *Право та державне управління*. 2017. № 3 (28). С. 197–203. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2017/33.pdf.
2. Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку. *ТЕБ-2019*: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, Ірпінь, 04–15 листопада 2019 р. Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. 360 с.
3. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2018 р.). Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2018. 428 с.
4. Адаменко Л. Актуальні підходи до проблеми дослідження психічної резильєнтності. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Вип. 5 (58). С. 5–13.
5. Психологічні умови благополуччя персоналу організацій: тези І Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції, 15–17 жовтня 2020 р. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2020. 234 с.
6. Резнікова О. Що саме ми розбудовуємо, говорячи про національну стійкість? *Портал ZN.UA «Внутрішня політика»*. 2019. URL: https://www.dt.ua/internal/schosome-mi-rozbudovuyemo-govoryachi-pro-nacionalnu-stiykist-318005_.html.

Korolchuk O. Aspects of social and humanitarian security and economic stability in the formation of national resilience in Ukraine

The article studies aspects of security, socio-humanitarian and economic stability as the basis for the formation of national resilience in Ukraine. It has been substantiated that natural and anthropogenic stressors of the modern world are diverse, but still pose a serious risk to the growth and stability of countries and nations. The importance of ensuring socio-

humanitarian and economic stability in the formation of the resilience of the nation and the country was emphasized. It has been established that the main negative factors in the life of Ukraine today, associated with the impact of emergencies, include the COVID-19 pandemic, a negative impact on all spheres of public life; military aggression in the east of the country; imperfection of production and social infrastructure, the existence of economic imbalances and instability; uncoordinated policy, scattered management decisions, inconsistency in their adoption; failure of the development of many sectors due to incomplete reforms; difficult demographic situation, deterioration of health indicators; impoverishment of the population and the growth of social imbalances; the growth of the outflow of the country's intellectual and labor potential, and the like. It is proved that modern realities and the state of development of Ukraine are complex and affect the content and adequacy of management processes in the state. Modernization and development of public administration mechanisms is an urgent scientific and practical problem in the world, especially for countries with economies in transition, and in particular for Ukraine.

It is substantiated that against the background of the actualization of the issues of the need for a better understanding of the needs of innovative changes, the development of new technologies and tools that can ensure national resilience require special attention. It has been proved that resilience at all levels, from individual to national and global, global, has ceased to be only a competitive advantage and has become an urgent requirement of our time.

The value of resilience from a practical point of view lies in ensuring the ability of objects and systems to survive (in a broad sense) in difficult and unusual conditions in emergency situations, functioning according to certain principles and rules. At the same time, the development of national resilience makes it possible to withstand with less losses, actively oppose and win even in conditions of the impossibility of overcoming all the consequences.

Key words: *national resilience, emergencies, security issues, aspects of socio-humanitarian and economic stability.*